

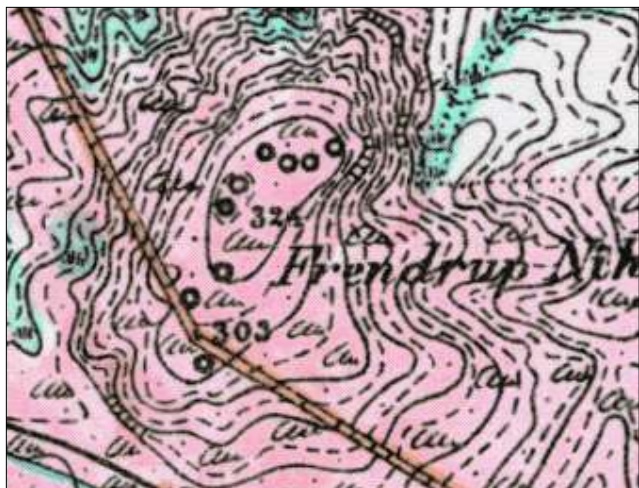
Frendrup Nihøje

Skrevet af Niels Nørgaard Nielsen på baggrund af foredrag 14. maj 2008 holdt af arkæolog Peter Birkedal, P. C. Glob's bog "Danske oldtidsminder", Jørgen Jensens bog "Danmarks Oldtid, bronzealder, oplysninger fra Kulturarvstyrelsen og skrift af Søren Peter Sørensen, der var søn af Ingeman Sørensen (1892-1971), ivrig amatørarkæolog fra Øster Hornum.

Frendrup Nihøje set fra syd

Et af Himmerlands bedste kendte oldtidsminder, Frendrup Nihøje, befinder sig på en bakkekam 102 meter over havets overflade et par kilometer nordvest for Øster Hornum. I området omkring Øster Hornum har der været anlagt et meget stort antal gravhøje, hvilket tyder på en rig bosætning langt tilbage i tiden. Et stort antal af de oprindelige gravhøje er forsvundet i tidens løb, men mange er i behold. Det meget løseligt skøn siger, at der har været omkring 50.000 bronzealderhøje i Danmark. Flest har der været i egne med god landbrugsjord og dermed tæt befolkede egne. Hvor jorden siden har været mest intensivt dyrket, er flest siden forsvundet, bevidst fjernet eller langsomt pløjet væk. Særligt efter indførelse af svingploven til afløsning af hjulploven i slutningen af 1700-tallet er det gået stærkt, idet svingploven meget let kan pløje tættere og tættere på og ind i en høj, der på den måde langsomt skrælles væk. På Sjælland, Fyn og i Sydjylland er de fleste høje forsvundet, mens der i Nørrejylland er mange bevaret, allerflest i Sydthy. På vores egn er mange bevaret.

*Kort fra slutningen af 1800-tallet
Nuværende P-plads er ved "303"
Nærmere omtale af de enkelte høje senere*

Højene, der danner Frendrup Nihøje, er for de flestes vedkommende anlagt i slutningen af yngre stenalder/begyndelsen af ældre bronzealder, 1800-1500 f.v.t.

Dog anses den østligste (A) af Ingeman Sørensen for at stamme fra enkeltgravstiden, ca. 2000 f.v.t. Begrundelsen for denne antagelse er, at den er væsentligt mindre end de øvrige høje.

En overpløjet høj stammer muligvis fra jernalderen. Ingeman Sørensen fandt her i 1930'erne sammen med resterne af gravkammeret en smuk glasperle fra romersk jernalder, dateret til 0 – 400 e.v.t. Hvis disse antagelser holder stik, er der tale om at hele anlægget er etableret over en periode på op mod 2500 år.

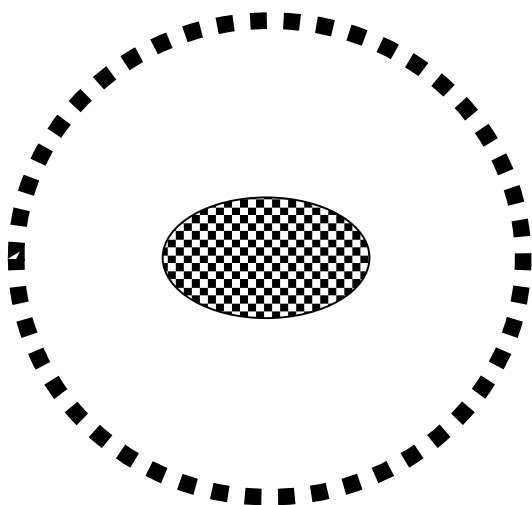
Godt nok hedder stedet Frendrup Nihøje, men der er kun syv høje tilbage i nutiden. Man skal dog ikke meget mere end hundrede år tilbage i tiden for at finde alle ni høje mere eller mindre intakte. Som det ses senere i denne artikel under omtalen af de enkelte høje indgår alle ni i nationalmuseets registrering i slutningen af 1880'erne. Ingeman Sørensen kan også huske dem alle. Om de forsvundne høje fortæller hans søn Søren Peter Sørensen: "En høj (H), der nu er nedpløjet, ses stadig som en forhøjning i græsmarken, er fra jernalderen. Som begrundelsen herfor anføres at vi som drenge mellem nogle sten fra gravkammeret, hvor nogle "stenkræmmere" havde plyndret den i

forvejen ødelagte høj, fandt en meget smuk glasperle fra romersk jernalder. Den niende og sydligste (J) af højgruppen kan jeg endnu huske var bevokset med lyng, men også den var ødelagt af stensamlere som så mange andre. Den ses endnu som en forhøjning i marken, selvom den har været overpløjet i mange år. Far fortalte, at han kunne huske, at netop denne høj havde været den største af dem alle”.

Teorien om at højen (H) er fra jernalderen holder nok ikke. At der er fundet en glasperle fra romersk jernalder kan snarere tolkes i den retning at højen siden er brugt som gravsted i senere perioder og at omtalte glasperle har været en del af gravgaver fra en sådan begravelse.

For god ordens skyld skal det allerede nu bemærkes, at ingen af de ni høje nogensinde er udgravet af professionelle arkæologer. Om gravrøvere har forsøgt sig er ikke til at sige, men fordybningerne i nogle af højene tyder på, at ”nogen” på et tidspunkt har forsøgt at grave ned til gravene. Sandsynligvis er disse ”nogen” stoppet, da de kørte fast i stenlaget, der dækkede over graven.

Bronzealderhøjenes udformning

Når en høj skulle anlægges blev det øverste græs-
slag, græstørven, først skrællet af. Derefter blev
der sat en cirkel med en diameter på typisk 16
meter af større sten til afgrænsning, både som
markering af højens ydergrænser, men også til at
sikre at højen ikke skred ud på et senere tids-
punkt. Denne yderste stencirkel har oprindeligt
ligget frit og er først i en senere tid overgroet
med lyng eller græs. I cirkelns midte opbyggedes
et dække af sten, formet som en ”vugge” for ege-
træskisten, hvori den afdøde var lagt. De fleste
kister var flækkede og udhulede egetræsstam-
mer. Enkelte steder ses også kister bygget af ege-
træsplanker.

Kisterne er nu som regel helt nedbrudte, og der ses ved udgravning kun et tyndt brunligt lag som rest fra denne. I enkelte tilfælde har forholdene været sådan, at kiste, lig og afdødes tøj er næsten intakte. Det bedst kendte eksempel er fundet af Egtvedpigen.

Egtvedpigen på Nationalmuseet

De gravhøje, hvor kiste, tøj eller dele af lig er
bevaret, ligger i den sydlige del af Jylland.
Særlige forhold i lagene i en gravhøj kan forårsage
dannelsen af et uigennemtrængeligt lag
jernsandsten, der omslutter hele kisten.

Processen med skabelsen af dette lag kan være
gået meget hurtigt, måske kun i løbet af få uger
efter begravelsen. Kisten med den døde har så

at sige været forsejlet, således at luften ikke fik adgang. Derved blev forrådnelsen af liget og den omsluttende kiste forhindret.

Efter begravelsesceremonien, som vi selvsagt ikke kender noget til, er kisten dækket af et tykt lag sten. Herefter er højen bygget op af græstørv fra afdødes marker. Det er selvsagt ikke små mængder græstørv, der skal bruges for at bygge en høj af de dimensioner, der her er tale om. Det er beregnet, at der skulle bruges græstørv fra ca. 2-3 tønder land (1 – 1½ hektar) til at bygge en enkelt høj. For at kitte tørvene, der lagdes tæt sammen med græsset nederst, lagdes ind imellem tørvelagene et lag muld og grus.

Når det øverste muldlag på denne måde var fjernet, gik der mange år før det pågældende areal igen kunne dyrkes med fuldt udbytte. Det antages at op mod 10 % af landbrugsarealet herved mistede det frugtbare jordlag og altså dermed forårsagede mindre landbrugsproduktion, hvilket på længere sigt var uholdbart og medførte at skikken med de store høje afløstes af andre begravelsesformer, nemlig ligbrænding og efterfølgende urnegravsættelse, som det blev almindeligt i yngre bronzealder. De store høje blev på den tid brugt til nedsættelse af urnerne, som regel i syd- eller øst-siden; siderne der vendte mod solen, som efter andre fund, fx Solvognen havde stor religiøs betydning. Der er efter al sandsynlighed også indsat urnegrave i højene på Frendrup Nihøje.

Arbejdet med at opbygge så store gravhøje har krævet mange menneskers indsats, hvilket indikerer et velorganiseret samfund. Det må det antages, at det kun har været de allerøverste i samfundet, der har fået en sådan begravelse og at en stor underklasse mere eller mindre frivilligt har arbejdet for stormændene, som må have været de største jordbesiddere og samtidig de, der forestod handelen med bronze fra det sydlige udland. Gravene, der som regel kun har rummet en enkelt begravelse repræsenterer i lige udstrækning mands- som kvindegrave.

Arbejdet med at skære de mange græstørv ud kan have foregået med spader, men har i mange tilfælde været lettet af, at man med en oksetrukken ard har skåret tørvene ud som tern i marken. Spor af krydsspor under nogle gravhøje kunne tyde på dette.

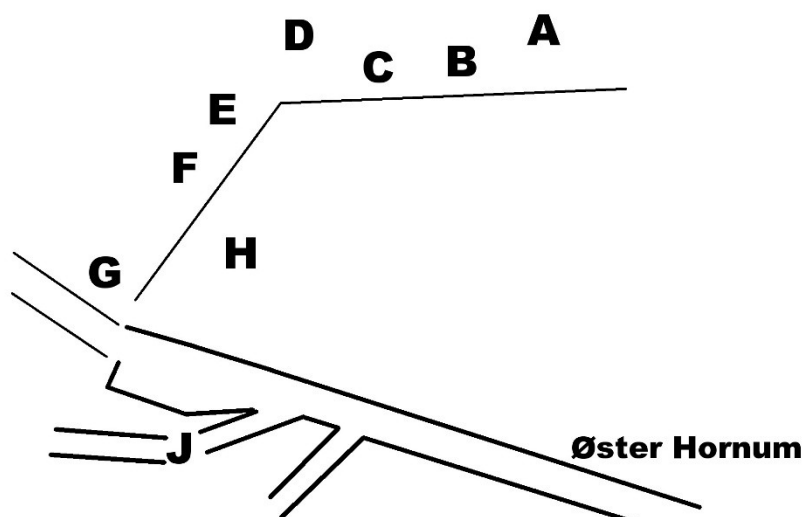
Måske har der været blæst på lur under begravelserne i bronzealderen. Her er det Per Iversen, der trakterer luren på Frendrup Nihøje i 2012

Ceremonier i bronzealderen

Som før nævnt ved man selvsagt ikke noget om, hvilke ceremonier, der har udfoldet sig under begravelserne på Frendrup Nihøje i bronzealderen. Men ud fra de tilgængelige fund har man jo lov at lade fantasien tage over. Søren Peter Sørensen fortæller: ”Jeg kan huske da hele den lyngbevoksede nordskræning af Frendrup Nihøje blev brækket op med plov, det må have været omkring midten af 1930’erne, hvordan vi drenge sammen med far gik og undersøgte hver eneste vendte plovfure. Kun et eneste sted fandt vi noget, der kunne sættes i forbindelse med mennesker. Lige under plovfuren var der et sted, vel en cirka to meter i diameter, jeg husker det ikke så nøje, hvor der lå et tykt lag potteskår. I midten af denne plet var den en græsklædt fordybning, hvor far kunne huske, at der i hans unge dage havde stået en sten, som bedstefar på Halvøen havde ”skudt” (sprængt) for mange år siden. Senere fandt far ud af, at denne sten havde været en såkaldt offersten, hvor man ofrede lerkar ved at knuse dem mod denne sten. Dette foregik under én eller anden form for ceremoni.

Derved fremkom de mange skår, som nærmest stenen lå i et lag på plovfurens størrelse. Stedet var jo helligt, så ingen vovede at røre eller fjerne noget fra stedet. Lignende offersten er fundet flere steder i landet og således ikke ukendte af fagarkæologer. Grunden til at der altid kun har været fundet sparsomme fund at gøre på denne nordside var den, at det var den kolde side. Bronzealderfolket var soldyrkere. Derfor foregik alle aktiviteter, såsom begravelser, altid på bakkernes solsider. Om foråret, når frost og vinterregn havde vasket og rensset hver eneste flække, kunne der overalt ved højenes solvendte sider findes redskaber af flint – eller brudstykker heraf”.

Om de enkelte høje

Syv af højene er så nogenlunde intakte.

To af de oprindelige høje er overpløjet, men anes i terrænet.

Den ene af disse (J) ligger under vej, der fører ned til Nihøjevej 38.

Den anden (H) anes som en forhøjning midt på marken.

- A: Denne høj adskiller sig fra de øvrige ved klart at være både lavere og have en mindre udstrækning end de øvrige, nemlig kun 1,5 meter høj og 11 meter i diameter. Efter Ingeman Sørensens opfattelse den ældste af højene – fra stridsøksefolkets tid, cirka år 2000 f.v.t.
- B: I 1889 blev denne høj karakteriseret som fuldstændigt bevaret med en højde på 3 meter og en diameter på 16 meter. Højen blev, som nogle af de andre, beskadiget gennem tiden. Skaderne blev udbedret i 1949-50. Sænkningen i toppen kan tyde på, at der på et tidspunkt har været gravrøvere på spil.
- C: I 1889 omtales denne høj, der er 2 meter i højden og 13 meter i diameter som flad i toppen og med forskellige mindre udgravninger i siden.
- D: Højen er 3 meter høj og 16 meter i diameter. I 1889 bemærkedes at der var en gravning i toppen med udkast mod nord. Højen blev på samme måde som høj B skamferet gennem tiden.
- E: Højen er 3 meter i højden og 16 meter i diameter. Højen er for så vidt fuldstændig velbevaret, men har som flere andre en hulning i toppen.
- F: Højen er nok den største af de bevarede høje, idet den er målt til 3 meter i højden og 20 meter i diameter og er flad i toppen, altså uden hullet i midten, som ses få flere af de øvrige.
- G: Den første høj, man kommer til, når man ankommer fra P-pladsen. Højen er forholdsvis lille, nemlig kun målt til 2 meter i højden og 12 meter i diameter. Højen ser ud til at være intakt.
- H: Denne høj er forsvundet for vel omkring 100 år siden. I 1889 beskrev Nationalmuseet denne høj: ”Høj, i Toppen en Gravning af 4 fod Dybde; ikke udgravet; 40 fod i diameter og 10 fod i højden”. Efter Ingeman Sørensens opfattelse kan højen stamme fra jernalderen, jf. fortællingen om glasperlen fra romersk jernalder. Højen er nu overpløjet, men ses som forhøjning i marken.
- J: Denne høj er ligeledes forsvundet for vel omkring 100 år siden. Vi ved ikke ret meget om, men efter Ingeman Sørensens oplysning den største af dem alle. Nu er højen sløjfet og der går en vej hen over stedet.

Kort om bebyggelser i bronzealder

Der er i jorden i området omkring Frendrup Nihøje gjort adskillige fund, der henføres til de mennesker, der boede her i bronzealderen. Det drejer sig om redskaber, såsom pilespidser, knive, økser,

smykker og krukker i forskellig udformning. Derimod er der ikke gjort fund af bronzealdermenneskenes boliger på stedet. Det skyldes først og fremmest at ingen systematisk har ledt efter dem, men også at boligerne kun efterlader sig få og svært tydbare spor. Fra fund andre steder i landet ved man dog ikke så lidt om boliger fra den tid.

I bronzealderen var klimaet betydeligt varmere end nu om dage, hvilket naturligvis gav sig udtryk i boligerne. Husene man boede i var (i hvert fald for nogens vedkommende) meget lange, ældste kendte var 60 meter langt. Husene var bygget af skovens største egetræer, som blev brugt til grundkonstruktionen. Herudover blev anvendt tørv, lerklining og diverse materialer til tagdækning.

Beboelse	Stald	Beboelse

De meget lange huse gik af brug efterhånden som de største træer i skovene var væk – herefter blev husene igen mindre, 10 – 12 meter.

Beboelse	Stald

Øvrige fortidsminder i området – og hvor der kan læses om dem:

- Frendrupgård umiddelbart i nærheden af Nihøjene udgravet midt 1970'ere (se artikel på www.oster-hornum.dk under "Nyt om Gammelt", artikel nr. 165).
- Skåltegnsten, der står ved P-pladsen er fundet i mølledammen fra samme gård (se ligeledes artikel på www.oster-hornum.dk under "Nyt om Gammelt", artikel nr. 27).
- Om vejforløbet omkring højene, se ligeledes artikel på www.oster-hornum.dk under "Nyt om Gammelt", artikel nr. 30)
- Kulturarvstyrelsens notater om enkeltfund kan læses på www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder/Kort/

Der er registreret mange jernalderbopladsler mellem Frendrup Nihøje og Nørreknold. Der er også erkendt jernalderbeboelser mellem Nihøje og nuværende Øster Hornum, fx på bakketoppen midt mellem Nihøjevej 15, hvor Ingeman Sørensen boede, og kirken.

Renovering af en af Nihøjene

En skrøne om tysk militær på Frendrup Nihøje – og renovering omkring 1950

Når man læser i Nationalmuseets optegnelser står angivet ved to af højene (B og D), at de blev beskadiget af tysk militær 1940 til 1945 og at de blev restaureret 1949 til 1950. Det er ganske rigtigt, at højene blev restaureret 1949 til 1950, men det er derimod ikke rigtigt, at de blev beskadiget af tysk militær. Der har aldrig været tysk militær på højene, selvom det ville have været oplagt med observationspost her med den glimrende udsigt over indflyvningsru-

Store mængder ny græstørv blev tilført højene for at udbedre gamle skader

terne for allierede fly, der ville angribe de to militære lufthavne i Aalborg.

Andre må have forårsaget skaderne. Det var daværende museumsinspektør Peter Riismøller, Aalborg Historiske Museum, der havde fået øje på en pulje beskæftigelsesmidler, beregnet til at udbedre skader forårsaget af de tyske besættelsestropper. Peter Riismøller fik fra den konto adskillige gravhøje i museets område restaureret. Den fortælling vækker altid moro, når den bliver fortalt på stedet – et eksempel, der viser, at ”kassetænkning” ikke er et nyt fænomen.

Peter Riismøller blev først tildelt Aalborg Amt med tilsyn af de ”vandaliserede” gravhøje af Nationalmuseet. På grund af hans kyndige vejledning til restaurering af højene her, blev han også tildelt Hjørring, Hanherred, Thisted og Ringkøbing Amter. De mange dårligt plejede høje, selv efter fredningen i 1937, fik nu mulighed for en grundig restaurering - på et lidt falsk grundlag.

Frivillig fredning i 1901 – og et sølvbæger som belønning

Frem til 1937 var det ingen selvfølge, at oldtidsminder var fredede, således heller ikke Frendrup Nihøje. Før den tid kunne fredninger blive foretaget ved frivillige fredninger. Ejeren af Frendrupgård og dermed Frendrup Nihøje var på den tid Niels Frendrup. Han fik i 1901 foretaget en sådan frivillig fredning af de nu syv tilbageværende høje. Som erkendtlighed fik han tildelt et sølvbæger, overrakt af kaptajn Søegaard. Sådanne sølvbægre blev i perioden 1870 til 1937 uddelt i gennemsnit én gang om året. Det var sådan, at indtil 1937 var alle fredninger frivillige, og mens de større gårdmænd fik et sølvbæger udleveret, så fik husmændene (fra 1910) udleveret et diplom fra Nationalmuseet som tak for deres frivillige fredning. Godsejere fik ingen gaver, da man forventede, at de ville fremstå som ædle aktører og havde interesser i at bevare den nationale arv. Nævnte kaptajn Søegaard har overrakt flere diplomer i området til andre lodsejere.

Nørre Knold

Står man på Frendrup Nihøje og ser mod sydvest, får man øje på Nørre Knold, der er en anelse højere end Nihøjene, nemlig 107 meter over havets overflade. Her er også gjort interessante fund, nemlig en grav fra jernalderen, omkring år 200 e.v.t.

Ved jernalderens begyndelse skete en kraftig klimaforværring – det blev koldere og meget regnfuldt. Et godt indtryk af forholdene får man, hvis man fx læser Ebbe Kløvedal Reichs bog ”Fæ og Frænde”. Det var tiden for kimbrernes og teutonernes udvandring til Sydeuropa, og det var på den tid højmoserne dannedes. Her kan nævnes den lokale Hæsum mose og de store moser som fx Store og Lille Vildmose.

På Nørreknold fandtes der ved en udgravning i 1987 tydelige kulturlag i form af et lerlag under nuværende det nuværende muldlag. Herunder fandtes et askelag på 1 meters tykkelse. Askelaget stammer fra en bavnehøj. Herunder igen spor efter ard, hvilket viser at stedet førhen havde været brugt som agerjord.

Fund af jernaldergrav på Nørreknold i 1987

Graven bestemt til ca. 200 e.v.t.

Graven indeholdt bl.a.:

- Sølvsmykker
- Smykker med guldbelægning
- Glasperler (3 kæder) af udenlandsk oprindelse – hver kæde indeholdt lille jernring
- Synål

- Pilespids
- Tenvægt af bronze
- Kniv af jern
- Pilkogger (pilespidser af jern)
- Lerkar

Hvis du vil vide mere, kan det anbefales at læse:

- "Danmarks Oldtid, bronzealder", skrevet af Jørgen Jensen udgivet 2006 på forlaget Gyldendal.
- "Højfolket", skrevet af P. V. Glob, udgivet 1970 på forlaget Gyldendal.